

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЗМІН ПРАВОВИХ НОРМ НА РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Т.О.Лукіна,

Національна академія державного управління при Президентові України

Г.А.Грищенко,

Національна академія державного управління при Президентові України

Метою статті є виявлення та обґрунтування характеру впливу змін правових норм на розвиток інклюзивної освіти в Україні. Доведено наявність безпосереднього позитивного впливу законодавчих і нормативно-правових змін на сучасний стан упровадження інклюзивної освіти в ланках дошкільної та загальної середньої освіти. Виявлено та обґрунтовано на основі аналізу даних офіційної статистичної інформації Державної служби статистики України та відомчої звітності Міністерства освіти і науки наявний негативний ефект впливу змін правових норм, що виявляється у відсутності комплексного підходу до розв'язання проблеми правового оформлення процесів упровадження інклюзії в освіті, недоліках чинного механізму фінансування цих рівнів освіти, принципів і практики організації навчального процесу, недоліках моделей реалізації спеціальної підготовки кваліфікованих кадрів.

Ключові слова: державне управління освітою, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, освітня субвенція, загальна середня освіта, дошкільна освіта, інклюзивна група/клас.

THE EFFECT OF MODERN CHANGES IN LEGAL NORMS ON THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN PRE-SCHOOL AND GENERAL SECONDARY SEGMENTS IN UKRAINE

T.O.Lukina,

National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

H.A.Hryshchenko,

National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

The purpose of the article is to identify and substantiate the impact of changes in legal norms on the development of inclusive education in Ukraine. We prove that there legislative and regulatory changes have had a direct positive effect on the current state of inclusivity in pre-school and general secondary education. Having analysed the official statistical data of the State Statistics Service of Ukraine and reports of the Ministry of Education and Science of Ukraine, we also find and substantiate negative effects of the shift in legal norms: the lack of a comprehensive approach to the legal aspects of introducing inclusivity in education; the shortcomings of the current mechanisms of funding on these education levels; the principles and practices used to organize the education process; and the drawbacks in the models of special training for qualified teaching staff.

Key words: state education administration, inclusive education, children with special educational needs, educational subvention, general secondary education, pre-school education, inclusive group/class.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиріч в Україні, як і в більшості країн світу, спостерігається тенденція до збільшення чисельності дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП), у тому числі з інвалідністю. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, тільки 20% народжених дітей умовно вважаються здоровими, решта – мають порушення у розвитку або належать до так званої групи ризику, тобто перебувають у стані між здоров'ям і хворобою. Тому з кожним роком такі діти все більше інтегруються в колективи закладів освіти різних типів і форм власності. Зокрема, за даними Державної служби статистики України, у 2014 р. заклади дошкільної освіти відвідували 7 тис. 746 дітей з інвалідністю [4], у 2015 р. – 8 тис. 357 таких дітей [5], а в 2016 р. їх чисельність вже становила 8 тис. 892 дитини [6].

Звичайно, така ситуація, з одного боку, свідчить про те, що законодавство поступово вдосконалюється, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування створюються необхідні умови для здобуття освіти дітьми з ООП в інклюзивних групах/класах, а з другого – чисельність таких дітей невпинно зростає з року в рік. Так, за 25 років в Україні чисельність дітей з інвалідністю зросла більше, ніж у два рази: з 72 тис. 086 осіб на початок 1991 р. до 151 тис. 125 осіб на початок 2015 р. [43], що підтверджує актуальність розв'язання проблеми запровадження інклюзивних форм здобуття обов'язкової освіти дітьми з ООП та необхідності узгодження правових норм з міжнародною практикою та вітчизняними потребами.

Останні кілька десятиріч у всьому світі відбуваються значні зміни в розумінні, необхідності

© Лукіна Т.О., Грищенко Г.А., 2018

забезпечення та розширення доступу до якісної освіти дітей з ООП. Незважаючи на поширення в Україні нових освітніх технологій та кращих світових практик, основним ядром цього процесу є формування нової філософії державної політики стосовно дітей з ООП та вдосконалення механізмів, зокрема правового, державного управління інклюзивною освітою.

Отже, актуальність проблеми зумовлена наявними суперечностями між: 1) проголошеним офіційним курсом України на імплементацію кращих європейських моделей освітньої системи і змістом державно-управлінських рішень, правових норм, що регулюють розвиток інклюзії; 2) консервативністю освітньої системи в Україні й суспільними викликами, що сприяють запровадженню інклюзії в дошкільній та загальній середній освіті. Вирішення цих суперечностей є доволі складним і тривалим процесом, результативність якого значною мірою визначається адекватністю правових норм, завданнями та потребами розвитку дітей з ООП, у тому числі з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблематикою та визначення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема організації та управління системою освіти дітей з інвалідністю з кінця ХХ ст. була предметом плідної уваги зарубіжних учених (У.Бронфенбреннер, А.Гартнер, С.Гелловей, І.Дено, А.Дайсон, Д.Ліпські, Дж.Мерсер, Г.Піннел, М.Рейнольдс та ін.).

В Україні різні аспекти проблеми надання освіти людям з особливостями психофізичного розвитку та питання реалізації інклюзивної освіти вивчалися переважно з позиції педагогіки, психології, методики навчання тощо. Зокрема, проблеми соціальної інтеграції людей з особливими потребами досліджували С.Болтинець, Б.Гершунський, О.Дікова-Фаворська [3; 23], В.Журавський, І.Зязюн та ін. Останнім часом увага вчених до проблеми організації навчання дітей і молоді з ООП та впровадження інклюзивної освіти посилилася у зв'язку з поширенням тенденції гарантування і забезпечення рівного доступу громадян до освіти, особливо обов'язкової, а також із посиленням толерантного ставлення суспільства до людей з обмеженими можливостями. Ці аспекти проблеми відобразили у своїх наукових працях С.Андрійчук [1], С.Іноземцева [10], Є.Ісаєва [11], А.Колупаєва [12; 13], І.Луценко [14], І.Макаренко [15], Т.Скрипник [38], Т.Соловйова [39], Н.Теплова [40], М.Чайковський [44] та ін. Не залишилися поза увагою дослідників і різні аспекти здобуття якісної освіти осіб з ООП (В.Засенко [9], О.Василенко [2]), доступності вищої освіти та інтеграції

дітей з інвалідністю в суспільство (Ю.Журавльова [8]). Загальні питання становлення та концептуальні засади розвитку інклюзивної освіти вивчала А.Колупаєва [12; 13] та ін.

У контексті нашого дослідження найбільший інтерес становлять наукові праці Н.Теплової [40], що присвячені державному управлінню процесом соціалізації людей з ООП; Я.Федан [42], у яких розкриваються механізми державного управління інклюзивною освітою на регіональному рівні; Т.Ярцевої [45], яка аналізує механізми державного управління розвитком освіти; Ю.Журавльової [8] та О.Поступної [24], які вивчали механізми державного управління вищою освітою, та ін.

Незважаючи на те, що предметом наукового дослідження вчених були різні аспекти проблеми державного управління інклюзивною освітою в Україні, проблема в цілому вивчена недостатньо. Зокрема, немає наукових розробок, присвячених визначенню шляхів і способів державного (і публічного у тому числі) управління інклюзивною освітою як механізму забезпечення права людей з особливими потребами на освіту в Україні, виявленню та оцінюванню впливу на розвиток інклюзії змін правового, суспільно-політичного, соціально-економічного характеру тощо.

Метою статті є виявлення та обґрунтування характеру впливу змін правових норм на розвиток інклюзивної освіти в Україні на прикладі дошкільної та загальної середньої ланок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання забезпечення права на загальнодоступність освіти на всіх ланках, рівні умови її здобуття без будь-якої дискримінації та питання інклюзивної освіти визначено в таких міжнародних правових актах: Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Конвенція ООН про права дитини, Конвенція ООН про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей та ін.

Україна, ратифікувавши Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю в 2009 р., на міжнародному рівні взяла на себе зобов'язання реалізувати право на освіту дітей і дорослих з особливими потребами. З цього моменту розпочалися ґрунтовні зміни у вітчизняному законодавстві, спрямовані на створення умов для реалізації права кожної дитини з ООП на здобуття якісної освіти, у тому числі за інклюзивною моделлю, у місцях свого проживання.

Право на освіту задекларовано, насамперед, у ст. 53 Конституції України, у якій повна загальна

середня освіта визначена як обов'язкова, доступність і безоплатність якої має забезпечуватися державою в закладах державної і комунальної форм власності [20].

Питання створення умов для навчання дітей відповідно до здібностей та інтересів проголошено в законах України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту” та низці підзаконних нормативно-правових актів. Перспективи розвитку інклюзивної освіти та шляхи її реалізації окреслено Концепцією розвитку інклюзивної освіти в Україні [21]. Крім того, низкою відповідних документів МОН України визначено стратегічні напрями діяльності, що спрямовані на реалізацію зазначеної Концепції.

Але, незважаючи на постійне вдосконалення законодавства, на сьогодні виокремилася низка невирішених проблем у сфері реалізації інклюзивної освіти. На наш погляд, такими принциповими проблемами є такі:

- порушення доступу (за місцем проживання) дітей (як здорових, так і з інвалідністю) до якісної освіти через складність передусім фінансового характеру щодо відкриття інклюзивних груп/класів у закладах дошкільної та загальної середньої освіти;

- правова невизначеність (нечіткість) суб'єкта, який має приймати рішення про відкриття інклюзивних груп/класів;

- надмірне навантаження та недостатня професійна компетентність педагога щодо організації та реалізації освітнього процесу в інклюзивних групах/класах.

Охарактеризуємо кілька проявів зазначених проблем, що виникають під час запровадження інклюзивної освіти відповідно до чинних правових норм.

По-перше, спільне навчання в одній інклюзивній групі/класі здорових дітей з однією–трьома особами з різними нозологіями потребує перегляду концептуальних засад, організаційних структур і форм організації, термінів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (асистентів вихователя й учителя, власне вихователів та учителів), які працюють з такими дітьми. Варто зазначити, що доволі проблематичним і дискусійним є само по собі положення про можливість і доцільність включення до однієї інклюзивної групи/класу дітей, які мають різні нозології, іноді дуже різні, що потребує підвищеної уваги педагога і спеціальної організації навчального процесу. У реальній ситуації найбільш імовірним є зниження якості та результативності навчання всіх дітей у такому класі.

По-друге, фінансове забезпечення інклюзивної освіти здійснюється неоднаково в різних ланках освіти. Так, у галузі загальної середньої освіти постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88 [31] у 2017 р. запроваджено окрему субвенцію, а дошкільна освіта, у тому числі інклюзивна, продовжує фінансуватись виключно з місцевих бюджетів. Ця ситуація призводить до певного фінансового навантаження на місцеві органи влади при створенні всіх необхідних умов для забезпечення здобуття дітьми з ООП інклюзивної освіти, зокрема: організації доступу до приміщень закладів дошкільної освіти, забезпечення (за потребою) спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку, надання відповідних психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг, уведення відповідних штатних одиниць тощо.

Упродовж останніх років питання впровадження забезпечення та функціонування інклюзивної освіти в усіх ланках освіти України стало надзвичайно актуальним. Поступово формується та розвивається нова філософія державної політики стосовно людей з ООП, сутність якої виявляється у відповідних змінах чинного законодавства й активному розробленні нових підзаконних нормативно-правових актів. Відбувається впровадження кращих практик світового та європейського досвіду, поступово формується толерантне ставлення суспільства до зазначеної категорії людей.

Докорінних змін у цьому напрямі зазнало законодавство, зокрема в частині регламентації діяльності закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО). Зазначене розпочалось із реалізації Закону України (2014 р.) “Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання” [16]. Відтак правового оформлення зазнали різні аспекти організації та реалізації інклюзивного навчання у ЗДО, зокрема:

- правомірність створення інклюзивних груп для розвитку дітей з ООП у ЗДО [26] з метою задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційно-розвиткової роботи. Зазначені зміни дали можливість легалізувати відкриття інклюзивних груп у ЗДО та відкрили доступ для дітей з ООП в ЗДО. З того часу вдалося створити 275 інклюзивних груп у ЗДО, у яких станом на 01 січня 2017 р. виховується всього 4 тис. 731 дитина. Але статистична інформація в дошкільній ланці досі не містить даних щодо розподілу чисельності здорових дітей та дітей з ООП, у тому числі й за певними нозологіями, в інклюзивних групах ЗДО [5; 6];

– визначення уповноважених приймати рішення про створення інклюзивної групи (груп) у ЗДО різних форм власності [26]. Запровадження цієї правової норми врегулює алгоритм дій керівників ЗДО, батьків дітей з ООП та органів управління освітою під час виникнення необхідності створення інклюзивної групи;

– вимоги до відкриття та комплектування інклюзивних груп у ЗДО незалежно від підпорядкування та форми їх власності [37], які визначили також порядок прийому до ЗДО дітей з ООП, тривалість їх перебування в групах, протипоказання до зарахування в інклюзивні групи. Зазначений документ установлює єдині організаційні вимоги до комплектування інклюзивних груп у ЗДО, є підґрунтям для зменшення проявів свавілля керівника ЗДО під час відкриття такої групи та вкладає цей процес у правові межі;

– надання додаткових соціальних гарантій педагогам інклюзивної групи ЗДО як таким, що працюють з особливою категорією дітей [28; 30];

– створення нової штатної одиниці “асистент вихователя інклюзивної групи закладу дошкільної освіти” [28; 41], що забезпечує можливість реалізувати право всіх дітей (і здорових, і з інвалідністю) на здобуття якісної дошкільної освіти.

Але, на жаль, зазначені вище документи не розв’язують наявних проблем, а саме:

– статистичного обліку кількості асистентів вихователів в інклюзивних групах ЗДО, оскільки й досі не внесено відповідних змін до статистичного бюлетеня “Дошкільна освіта України” в частині збирання інформації щодо кількості створених посад асистентів вихователя в інклюзивних групах ЗДО. Така ситуація, у свою чергу, унеможливує отримання достовірної інформації щодо кількості зазначених фахівців в Україні;

– механізм забезпечення додаткових соціальних гарантій працівникам, які обійматимуть цю посаду в ЗДО [28–30], не завжди дієвий через складність фінансового характеру (на місцевому рівні), оскільки дошкільна освіта, у тому числі інклюзивна, фінансується виключно з місцевих бюджетів без надання окремих субвенцій як, наприклад, у ланці загальної середньої освіти;

– забезпечення якісної ґрунтовної професійної підготовки та перепідготовки всіх педагогів, які працюють в інклюзивних групах ЗДО. У закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогічних працівників за напрямом “Дошкільна освіта”, а також для слухачів курсів підвищення кваліфікації на базі ОПППО, запроваджено навчальну дисципліну “Основи інклюзивної

освіти”, яка не надає повною мірою дієвих інструментів для здійснення професійної діяльності такої категорії педагогів, не орієнтована на формування практичних навичок, а надає тільки загальні відомості та окреслює напрями роботи з дітьми з ООП в умовах інклюзії.

Але, незважаючи на наявні проблеми, зазначені вище правові зміни забезпечили можливість створення сприятливих умов для відкриття інклюзивних груп у ЗДО та залучення більшої кількості дітей з ООП в інклюзивні групи. Так, за результатами даних Державної служби статистики України, за останні два роки виявлено позитивну динаміку у створенні інклюзивних груп у ЗДО. Зокрема, у 2015 р. в Україні було створено 116 інклюзивних груп, тоді як у 2016 р. їх функціонувало вже 275 [5; 6].

Наразі на офіційному сайті МОН України з метою громадського обговорення розміщено проєкт постанови Кабінету Міністрів України “Порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти”. Передбачається, що зазначений документ забезпечить правову основу для організації діяльності інклюзивних груп у ЗДО незалежно від підпорядкування та форми власності, визначить особливості освітнього процесу та надання корекційних послуг дітям, деталізує умови відкриття таких груп з метою забезпечення конституційних прав дітей з ООП на доступність здобуття якісної дошкільної освіти відповідно до освітніх і соціальних потреб, їх інтеграції в суспільство, а також організації ранньої корекційно-розвиткової роботи.

Внесення відповідних змін у Закон України “Про загальну середню освіту” (2010) створило передумови для реалізації принципів системності та наступності процесу інтеграції дітей з ООП у загальноосвітній простір, зокрема:

– урегульовано питання відкриття інклюзивних класів у закладах загальної середньої освіти (далі –ЗЗСО) [19]. Завдяки цьому в 2016/2017 навчальному році, за оперативними даними МОН України, в інклюзивних класах ЗЗСО навчалися 4 тис. 180 учнів, що на 1 тис. 460 учнів більше, ніж у 2015/2016 навчальному році (2,72 тис. учнів);

– регламентовано створення нового типу ЗЗСО – навчально-реабілітаційного центру для дітей зі складними порушеннями розвитку (далі – НРЦ) [35]. Завдяки цьому щороку збільшується кількість дітей зі складними порушеннями, яким надана можливість здобувати освіту в закладі загальної середньої освіти. Мережа НРЦ також щороку зростає, зокрема, у 2016/2017 навчальному

році складала 71 НРЦ, у яких навчалися 7 тис. 900 учнів, що порівняно з попереднім навчальним роком більше на 13 закладів та 1 тис. 544 дітей;

– започатковано створення інклюзивно-ресурсних центрів та рекомендовано місцевим органам влади утворити такі центри з підтримки інклюзивної освіти шляхом реорганізації психолого-медико-педагогічних консультацій [34]. Передбачено, що новостворений інклюзивно-ресурсний центр буде уповноважений здійснювати комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини з метою визначення її особливих освітніх потреб та надавати відповідну психолого-педагогічну допомогу дітям з ООП; вести реєстр дітей, які пройшли комплексну оцінку і перебувають на обліку в центрі; здійснювати реєстр навчальних закладів, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту та громадських об'єднань; вести реєстр фахівців, які надають психолого-педагогічну допомогу дітям з ООП; надавати консультації та методичну допомогу педагогічним працівникам закладів освіти, батькам зазначеної категорії дітей, упроваджувати інформаційно-просвітницьку діяльність тощо [34]. Вплив цього правового нововведення на розвиток інклюзивної освіти очевидний. Діяльність таких центрів орієнтована на надання допомоги як педагогам закладів освіти, які працюють з дітьми з ООП, так і батькам (або особам, які їх замінюють) у визначенні діагнозу дитини, виборі державних установ, їх місця розташування, а також і всім фахівцям (адміністрація закладів освіти, представникам органів управління освітою), які забезпечать навчання дітей з ООП відповідно до індивідуальної програми розвитку дитини та її соціалізації в суспільстві;

– Законом України “Про освіту” від 05 вересня 2017 р. визначено нові концептуальні підходи та понятійний апарат освіти осіб з ООП, що створює єдині підходи до їх розуміння, тлумачення і використання в практиці державного управління освітою та за сприятливих фінансових умов має позитивно вплинути на розвиток інклюзивної освіти на всіх ланках освіти в Україні [18];

– запроваджено новий механізм фінансування освіти дітей з ООП на всіх ланках освіти шляхом надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для державної підтримки особам з ООП [31], що спрямовується лише тим особам з ООП, які навчаються в спеціальних та інклюзивних класах ЗЗСО (крім шкіл-інтернатів та навчально-реабілітаційних центрів). Цей механізм урегулює умови оплати праці асистента учителя інклюзивних класів [30], забезпечує можли-

вість створення умов доступу до приміщень закладів освіти та оплату праці педагогам, надання (за потребою) спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку та відповідних психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг, введення відповідних штатних одиниць. Формулою розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами [32] визначено фінансовий норматив бюджетної забезпеченості одного учня, який здобуває повну загальну середню освіту в ЗЗСО, професійно-технічному або іншому закладі освіти, тоді як фінансове забезпечення дошкільної інклюзивної освіти повністю покладається на органи місцевого самоврядування. Але згідно із Законом України “Про дошкільну освіту” (зміни внесені від 06 липня 2010 р. № 2442-VI), дошкільна освіта для дітей старшого дошкільного віку є обов'язковою, а значить, її здобуття має бути профінансоване з центрального бюджету. Таким чином, запровадження цього механізму, поряд з прогресивними змінами, створило певну юридичну колізію;

– органи місцевої влади визначено як суб'єкти, що відповідальні за створення умов для забезпечення прав і можливостей осіб з ООП на здобуття освіти на всіх її рівнях з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. Це нововведення має позитивно вплинути на розвиток мережі інклюзивних груп і класів у закладах освіти, вирішити питання доступу дітей з ООП до закладів освіти за місцем проживання та спростити процедуру відкриття інклюзивної групи/класу, для чого відтепер достатньо звернення особи з ООП або її батьків чи осіб, які їх замінюють;

– закріплено відповідність закладів освіти вимогам доступності, забезпечення безперешкодного доступу осіб з ООП до будівель закладів освіти та їх інфраструктури [33]. Так, за інформацією МОН України, на початок 2016/2017 навчального року із загальної кількості ЗНЗ доступними до першого поверху є 77,2% шкіл, до другого – 0,4%, до третього – 0,13%, до четвертого і наступних поверхів доступними є лише 11 будівель, що становить 0,06%;

– затверджено єдиний державний зразок документа про здобуття базової освіти для дітей з легкими інтелектуальними порушеннями [25] та закладено відповідні кошти на його виготовлення за допомогою комп'ютерних технологій;

– запроваджено підготовку педагогічних кадрів і підвищення фахового рівня працівників органів управління освітою з питань організації та реалізації інклюзивного навчання [36]. Так, було рекомендовано до впровадження в закладах ви-

щої освіти, що здійснюють підготовку за спеціальностями “Дошкільна освіта”, “Початкова освіта”, “Соціальна педагогіка” та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, навчальну дисципліну “Основи інклюзивної освіти”, а також низку навчальних дисциплін, які містять тематику щодо етичного спілкування, супроводу і допомоги особам з інвалідністю;

– визначено спеціальні умови для проходження зовнішнього незалежного оцінювання учнями з ООП [7]. Завдяки цьому, за інформацією МОН, у 2016 р. спеціальні умови було створено для 316 осіб з особливими освітніми потребами (загальна кількість учасників ЗНО 267 тис. 687 осіб).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проблема впровадження інклюзивної освіти складна та багатогранна. Проведений аналіз актуальних змін у законодавчих і нормативно-правових документах засвідчив, що одним із пріоритетів сучасної державної освітньої політики України є навчання дітей з ООП. Завдяки створеним умовам та змінам правового механізму реалізації інклюзії в освіті щороку в Україні зростає кількість дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних групах і класах дошкільної та за-

гальної середньої освіти, про що свідчать статистичні дані.

На наше переконання, формування та реалізація державної політики у сфері інклюзивної освіти має ґрунтуватися на комплексному підході, який враховуватиме створення належних умов, вироблення адекватних правових норм, надання необхідної фінансової підтримки та спеціальну підготовку кваліфікованих кадрів з метою реалізації права всіх дітей на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти.

Незважаючи на наявні ризики, суперечності, що містяться в правових документах, запроваджені зміни здатні забезпечити прогресивний розвиток інклюзії в дошкільній та загальній середній ланках освіти в Україні.

Ураховуючи проголошений офіційний курс України на імплементацію кращих європейських моделей освітньої системи, перспективами подальших досліджень вважаємо проведення порівняльного аналізу організаційно-правових моделей регулювання процесів реалізації інклюзивної освіти в інших країнах Європи та світу з метою адаптації найбільш ефективних з них до потреб вітчизняної системи освіти.

Список використаних джерел

1. Андрійчук С. Використання технологій дистанційного навчання у професійній підготовці людей з особливими потребами / С. Андрійчук // Реформування соціальних служб в Україні: сучасний стан і перспективи : зб. ст. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 5–7 черв. 2002 р. – Львів, 2003. – С. 114–119.
2. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Василенко О. М. – Луганськ, 2010. – 20 с.
3. Дікова-Фаворська О. М. Соціологічна концептуалізація освіти осіб з функціональними обмеженнями здоров'я : автореф. дис. ... д-ра соц. наук : 22.00.04 / Дікова-Фаворська О. М. – Запоріжжя, 2009. – 40 с.
4. Державна служба статистики України. Статистичний бюлетень “Дошкільна освіта України у 2014 році” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Державна служба статистики України. Статистичний бюлетень “Дошкільна освіта України у 2015 році” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Державна служба статистики України. Статистичний бюлетень “Дошкільна освіта України у 2016 році” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References

1. Andriichuk, S. (2003). *Use of distance learning technologies in the training of people with special needs*, Zbirka statey za materialamy Mizhnarodnij naukovopraktichnoyi konferentsii [Reform of social services in Ukraine: the current state and prospects] Lviv, 5–7 chervnia 2002 r. – Lviv, Ukraine, pp 114–119.
2. Vasylenko, O. M. (2010). *Socio-pedagogical conditions of adaptation of junior pupils with special needs to study at a secondary school*, Ph.D. Thesis, Social pedagogy, Luhansk, Ukraine.
3. Dikova-Favorska, O. M. (2009), *Sociological conceptualization of education of persons with functional limitations of health*, D. Ph.D. Thesis, Special and branch sociology, Zaporizhzhia, Ukraine.
4. State Statistics Service of Ukraine (2014), Statistical Bulletin “Preschool Education of Ukraine in 2014”, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. State Statistics Service of Ukraine (2015), Statistical Bulletin “Preschool Education of Ukraine in 2015”, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. State Statistics Service of Ukraine (2016), Statistical Bulletin “Preschool Education of Ukraine in 2016”, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Ministry of Education and Science of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine (2016), order “Some issues of participation in the external independent assessment and entrance exams of persons with certain diseases and / or pathological conditions, disability”,

7. Деякі питання участі в зовнішньому незалежному оцінюванні та вступних іспитах осіб, які мають певні захворювання та/або патологічні стани, інвалідність [Електронний ресурс] : наказ МОН України та МОЗ України від 29 серп. 2016 р. № 1027/900, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 груд. 2016 р. за № 1707/29837. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1707-16>.
8. Журавльова Ю. О. Механізми державного управління реформуванням вищої освіти України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Журавльова Ю. О. – Одеса, 2009. – 20 с.
9. Засенко В. В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами / В. В. Засенко // Кроки до демократичної освіти. – 2002. – № 1. – С. 34.
10. Іноземцева С. В. Організація соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами в середніх навчальних закладах України (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Іноземцева С. В. – Харків, 2009. – 21 с.
11. Ісаєва Є. С. Антиципаційна спроможність як чинник формування життєвих перспектив осіб юнацького віку з особливими потребами : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.04 / Ісаєва Є. С. – Київ, 2010. – 18 с.
12. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / А. А. Колупаєва. – Київ : Самміт-книга, 2009. – 272 с.
13. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітньому просторі / А. А. Колупаєва // Актуальні проблеми виховання та навчання студентів із особливими потребами. – Київ, 2012. – С. 124–128.
14. Луценко І. В. Організація та нормативно-правові аспекти діяльності різнопрофільних фахівців у інклюзивному навчальному закладі / І. В. Луценко // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2015. – № 2 (74). – С. 35–45.
15. Макаренко І. В. Соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Макаренко І. В. – Луганськ, 2009. – 20 с.
16. Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання [Електронний ресурс] : Закон України від 05 черв. 2014 р. № 1324. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1324-18>.
17. Про дошкільну освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 11 лип. 2001 р. № 2628-III. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
18. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.
19. Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] : Закон України від 06 лип. 2010 р. available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1707-16> (Accessed August 29, 2016).
20. Zhuravlova, Yu. O. (2009). *Mechanisms of public administration reforming of higher education of Ukraine in conditions of eurointegration*, Ph.D. Thesis, Mechanisms of public administration, Odessa, Ukraine.
9. Zasenka, V. V. (2002). *Equal access to quality education for children with special needs*, Kroky do demokratychnoi osvity, №1, P. 34.
10. Inozemtseva, S. V. (2009). *Organization of social-pedagogical work with adolescents with special needs in secondary schools of Ukraine (second half of the twentieth century)*, Ph.D. Thesis, General pedagogy and history of pedagogy, Kharkiv, Ukraine.
11. Isaieva, Ye. S. (2010). *Anti-capability as a factor in shaping the life-long perspectives of juvenile people with special needs*, Ph.D. Thesis, Medical psychology, Kyiv, Ukraine.
12. Kolupaieva, A. A. (2009). *Inklyuzyvna osvita: realii ta perspektyvy*, [Inclusive education: realities and perspectives], Sammit-knyha, Kyiv, Ukraine.
13. Kolupaieva, A.A. (2012). *Navchannia ditei z osoblyvymy potrebamy v zahalnoosvitnomu prostori*, [Teaching Children with Special Needs in the Educational Space], Aktualni problemy vykhovannia ta navchannia studentiv iz osoblyvymy potrebamy, Kyiv, Ukraine.
14. Lutsenko, I.V. (2015). *“Organization and normative-legal aspects of the activities of diverse professionals in the inclusive educational institution”*, [Orhanizatsiia ta normatyvno-pravovi aspekty diialnosti riznoprofilnykh fakhivtsiv u inklyuzyvnomu navchalnomu zakladi], Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia, № 2(74), 2015. – P. 35-45.
15. Makarenko, I. V. (2009). *Socio-pedagogical principles of work with parents of children with special needs*, Ph.D. Thesis, Pedagogy, Luhansk, Ukraine.
16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine “On Amendments to Some Laws of Ukraine on Education on the Organization of Inclusive Education”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1324-18> (Accessed 5 June 2014).
17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine “About preschool education”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (Accessed 11 July 2001).
18. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine “About education”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (Accessed 5 September 2017).
19. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine “On Amendments to Legislative Acts on General Secondary and Preschool Education on the Organization of the Educational Process”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2442-17> (Accessed 06 July 2010).
20. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), “Konstitutsiia UkraYini”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 28 June 1996).

- № 2442-17. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2442-17>.
20. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
 21. Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 01 жовт. 2010 р. № 912. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>.
 22. Положення про дошкільний навчальний заклад [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 берез. 2003 р. № 305. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/305-2003-%D0%BF>.
 23. Особа з функціональними обмеженнями в колі проблем: здоров'я – навчання – працевлаштування : [монографія] / за наук. ред. О. М. Дікової-Фаворської. – Житомир : Полісся, 2009. – 364 с.
 24. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою на регіональному рівні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Поступна О. В. – Харків, 2009. – 220 с.
 25. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 верес. 2016 р. № 671. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/671-2016-%D0%BF>.
 26. Про внесення змін до Положення про дошкільний навчальний заклад [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 лип. 2015 р. № 530. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/530-2015-%D0%BF>.
 27. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 і від 14 червня 2000 р. № 963 [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 лип. 2015 р. № 531. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/531-2015-%D0%BF>.
 28. Про внесення зміни у додаток 2 до Постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серп. 2016 р. № 526. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/526-2016-%D0%BF>.
 29. Про внесення зміни до переліку закладів і установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і посад, робота на яких дає право на пенсію за вислугу років [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 груд. 2016 р. № 954. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249596779>.
 30. Про внесення зміни у додаток 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 08 лип. 2015 р. № 479. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/479-2015-%D0%BF>.
 21. Ministry of Education and Science of Ukraine (2010), Order “The Concept of the Development of Inclusive Education in Ukraine”, available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (Accessed October 01, 2010).
 22. Cabinet of Ministers of Ukraine (2003), “Provision on a pre-school educational institution”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/305-2003-%D0%BF> (Accessed 12 March 2003).
 23. Dikova-Favorska O. M. (2009), *Person with functional limitations in the range of problems: health – training – employment*, [Osoba z funktsionalnymy обмеженнями v kolii problem: zdorovia–navchannia–pratsjevlashtuvannia], Polissia, Zhytomyr, Ukraine.
 24. Postupna O. V. (2009), *Mechanisms of Public Administration at Higher Education at the Regional Level*, Ph.D. Thesis, Mechanisms of Public Administration, Kharkiv, Ukraine.
 25. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), “On Amendments to certain Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 27, 2016 N 671”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/671-2016-%D0%BF> (Accessed 27 September 2016).
 26. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), “On Amendments to the Provision on a Preschool Educational Establishment: Regulation of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 29, 2015, No. 530”, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/530-2015-%D0%BF> (Accessed 29 September 2015).
 27. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), “On Amendments to the Decrees of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 14, 1997 No. 346 and of June 14, 2000 No. 963”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/531-2015-%D0%BF> (Accessed 29 July 2015).
 28. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), “On Amendments to Annex 2 to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 30, 2002 N 1298: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 23, 2016 No. 526”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/526-2016-%D0%BF> (Accessed 23 August 2016).
 29. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), “On making changes to the list of institutions and educational institutions, health care and social protection and positions, the work on which gives the right to a pension for seniority: the decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 14, 2016, N 954”, available at: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249596779> (Accessed 14 December 2016).
 30. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), “On Amendments to Annex 2 to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 30, 2002 No. 1298: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 8, 2015 No. 479”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/479-2015-%D0%BF> (Accessed 8 July 2015).

31. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лют. 2017 р. № 88. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF>.
32. Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 берез. 2017 р. № 114. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/114-2017-%D0%BF>.
33. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2015 р. № 1187. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>.
34. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 лип. 2017 р. № 545. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF/page>.
35. Про затвердження Положення про навчально-реабілітаційний центр [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 16 серп. 2012 р. № 920. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1502-12>.
36. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Розпорядж. Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2015 р. № 1393-р. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679>.
37. Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп [Електронний ресурс] : спільний наказ МОН України та МОЗ України від 06 лют. 2015 р. № 104/52. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0224-15>.
38. Скрипник Т. В. Моделювання шкільної ситуації як засіб підготовки до навчання дітей з аутизмом : наук.-метод. посіб. / Т. В. Скрипник. – Київ : Пед. думка, 2008. – 104 с.
39. Соловійова Т. Г. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей раннього віку з особливими потребами : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Соловійова Т. Г. – Київ, 2009. – 22 с.
40. Теплова Н. А. Державне управління процесом соціалізації людей з особливими потребами : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Теплова Н. А. – Харків, 2010. – 20 с.
41. Типові штатні нормативи дошкільних навчальних закладів [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 04 листоп. 2010 р. № 1055 (із змінами). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1157-10>.
42. Федан Я. І. Удосконалення механізмів державного управління інклюзивною освітою на регіональному рівні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Федан Я. І. – Львів, 2015. – 22 с.
31. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), "On Approval of the Procedure and Conditions for Granting Subvention from the State Budget to Local Budgets for State Support to Persons with Special Educational Needs: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 14, 2017 No. 88", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF> (Accessed 14 February 2017).
32. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), "On approval of the formula for the distribution of educational subventions between local budgets: the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 1, 2017. No. 114", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/114-2017-%D0%BF> (Accessed 1 March 2017).
33. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), "On Approval of Licensing Conditions for the Educational Activities of Educational Institutions: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 30, 2015, No. 1187", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF> (Accessed 30 December 2015).
34. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), "On Approval of the Regulation on the Inclusion and Resource Center: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 12, 2017 No. 545", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF/page> (Accessed 12 July 2017).
35. Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine (2012), Order "On Approval of the Regulations on the Training and Rehabilitation Center", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1502-12> (Accessed August 16, 2012).
36. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), "On Approval of the Action Plan for Implementation of the National Strategy for Human Rights for the Period up to 2020: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23, 2015 No. 1393-r", available at: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679> (Accessed 23 November 2015).
37. Ministry of Education and Science of Ukraine and Ministry of Health of Ukraine (2015), Joint Ordinance "On Approval of the Procedure for the Inclusion of Inclusive Groups", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0224-15> (Accessed 06 February 2015).
38. Skrypnyk, T. V. (2008). *Modeliuvannia shkilnoi sytuatsii yak zasib pidhotovky do navchannia ditei z autyzmom : nauk.-metod. posib.* [Modeling of the school situation as a means of training for the education of children with autism: science-method. manual], Pedagogichna dumka, Kyiv, Ukraine.
39. Soloviova, T. H. (2009). *Socio-pedagogical support of parents of children of early childhood with special needs*, Ph.D. Thesis, Pedagogy, Kyiv, Ukraine.
40. Teplova N. A. (2010), *Public administration of the process of socialization of people with special needs*, Ph.D. Thesis, Public Administration, Kharkiv, Ukraine.
41. Ministry of Education and Science of Ukraine (2010), Order "Typical standard norms of pre-school educational institutions", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1157-10>.

43. Формування політики раннього втручання: тренінговий модуль / Л. Ю. Байда, Є. Б. Павлова, О. Л. Іванова, Г. В. Кукуруза. – Київ, 2017. – 62 с.
44. Чайковський М. Є. Соціально-педагогічні умови реабілітації студентів з особливими потребами : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Чайковський М. Є. – Київ, 2006. – 20 с.
45. Ярцева Т. О. Механізми державного управління розвитком освіти в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Ярцева Т. О. – Дніпропетровськ, 2010. – 19 с.
- gov.ua/laws/show/z1157-10 (Accessed 04 November 2010).
42. Fedan Ya.I. (2015), *Improved mechanisms of public inclusive education at the regional level*, Ph.D. Thesis, Mechanisms of Public Administration, Lviv, Ukraine.
43. Bayda, L.Yu., Pavlova, E.B., Ivanova, O.L., Kukuruzha, G.V. (2017). *Formuvannya politiki rannogo vtruchannya: treningoviy modul* [Early Intervention Policy Formation: Training Module] / Kyiv, Ukraine.
44. Chaikovskiy, M. Ye. (2006). *Socio-pedagogical conditions for the rehabilitation of students with special needs*, Ph.D. Thesis, Pedagogy, Institute for Educational Problems of NAPN of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
45. Yartseva, T. O. (2010). *Mechanisms of Public Administration for the Development of Education in Ukraine*, Ph.D. Thesis, Mechanisms of Public Administration, Dnepropetrovsk, Ukraine.

Лукіна Тетяна Олександрівна,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціальної і гуманітарної політики, Національна академія державного управління при Президенті України, 03057, Україна, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20

Грищенко Ганна Анатоліївна,

аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики, Національна академія державного управління при Президенті України, 03057, Україна, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20

Цитування: Лукіна Т. О. Вплив сучасних змін правових норм на розвиток інклюзивної освіти в галузі дошкільної та загальної середньої освіти в Україні / Т. О. Лукіна, Г. А. Грищенко // Вісн. НАДУ. Серія "Державне управління". – 2018. – № 4 (91). – С. 106–115.

Стаття надійшла: 16.10.2018

Схвалено до друку: 02.11.2018

Lukina, Tetiana O.,

Professor of the Department of Social and Humanitarian Policy, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 20, Anton Tsedik St., Kyiv, 03057, Ukraine
Email: tata_lukina@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3802-6666

Hryshchenko, Hanna A.,

postgraduate student of the Department of Social and Humanitarian Policy, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 20, Anton Tsedik St., Kyiv, 03057, Ukraine
Email: a1338929@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5308-4311

Citation: Lukina, T. O., Hryshchenko, H. A. (2018). Vplyv suchasnykh zmin pravovykh norm na rozvytok inkluzyvnoi osvity v haluzi doshkilnoi ta zahalnoi serednoi osvity v Ukraini [The effect of modern changes in legal norms on the development of inclusive education in pre-school and general secondary segments in Ukraine]. *Bulletin of the NAPA, Series "Public Administration"*, № 4 (91), 106–115.

Article arrived: 16.10.2018

Accepted: 02.11.2018